

סיפור מהפטרה

שדרות בארזים

...קהילה לומדת...

פרשת פינחס - מלמטה למעלה

פזמי זה שפיטס אבי אמו עגלים לעבודה זרה והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן".

אמנם פנחס היה בנו של אלעזר הכהן אך אימו הייתה ביתו של יתרו, שהיה כהן לעבודה זרה ועל זה השבטים ביזו אותו, ובכדי להאדיר את שמו, התורה ייחסה אותו לאהרן. דברים דומים אנו מוצאים גם אצל ירמיהו בתחילת ההפטרה, גם כאן מופיע הייחוס שלו.

"דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכוהנים אשר בענותות בארץ בבל" (דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכוהנים אשר בענותות בארץ בבל)

על פי הפשט, ירמיהו הוא בן למשפחה נכבדה של כוהנים ונביאים, שהרי גם אביו חלקיהו היה נביא, אך רש"י (שם) חושף פרט נוסף בייחוסו של ירמיהו:

"דברי ירמיהו בן חלקיהו וגו' - ליתי בר קלקלתא דתקנן עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכח בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שבאו מזרע כשר".

מקורו של ירמיהו הוא מרחב הזונה, שלאחר כיבוש יריחו התגיירה והתחתנה עם יהושע, וממנה יצאו כוהנים ונביאים, כפי שמבואר בגמרא במסכת מגילה (יד):

"שמונה נביאים והם כוהנים יצאו מרחב הזונה, ואלו הן: גריה, ברוך, ושריה, מוחסיה, ירמיה, חלקיה, חנמאל, ושלום".

וידוע שגם ירמיהו ספג המון ביזיונות מעם ישראל בעקבות תוכחותיו, ואולי גם בעקבות ייחוסו, ולכן בא הכתוב ומייחס אותו למשפחת הכוהנים ובעצם לאהרן הכהן כפי שייחס את פנחס. ורש"י דלעיל כאמור מבאר מדוע דווקא בו בחר הקב"ה להוכיח את עם ישראל - "ליתי בר קלקלתא דתקנן עובדוהי... ולוכח בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי", כלומר יבוא בן המקולקלת שתקנה מעשיה הלוא היא רחב, ויוכיח את בני המתקנים שקילקלו מעשיהם הלוא הם עם ישראל.

כלומר דווקא נקודת התורפה בייחוסו של ירמיהו הופכת להיות נקודת החוזק ביכולת שלו להוכיח את עם ישראל, בכדי שיחזרו בתשובה ובכך למנוע את החורבן, מסתבר שהעם שהיה ברום המעלה וירד כל כך למטה זקוק לאדם שיבוא מלמטה וירם אותם למעלה. כנראה שזוהי הסיבה שבגללה הקב"ה מחזק את ירמיהו עוד בתחילת דרכו:

"[ד] ויהי דבר ה' אלי לאמר: (ה) בטרם אצרה בפסן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך".

עוד לפני שירמיהו מדבר הקב"ה כבר מודיע לו את מטרת השליחות ועל כך שהוקדש לכך מראש, כפי שמבאר רש"י:

"נביא לגוים - לישראל שהיו נוהגים עצמם כעכו"ם".

כלומר עליך להוכיח את עם ישראל על אופן התנהגותם הרעה. נראה שירמיהו מנסה להתחמק מתפקיד מורכב זה להתנבא רע על עמו, ולכן הוא אומר (פס' ו):

"ואמר אהה אדני ה' הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי".

אָהָה, הוא לשון של צער כמו אוי, הפרשנים שם מבארים שירמיהו מצטער על השליחות הקשה שהוטלה עליו ולכן הוא אומר שהוא לא יכול לדבר דברים כאלה מעצמו. אך הקב"ה מחזק אותו ועונה לו:

"[ז] ויאמר ה' אלי אל תאמר נער אנכי כי על כל אשר אשלחך תלך ואת כל אשר אצוהך תדבר: (ח) אל תירא מפניהם כי אתה אני להצלה נאם ה': (ט) וישלח ה' את ידו ויצע על פי ויאמר ה' אלי הנה נתתי דברי בפיך: (י) ראה הפקדתיך היום הנה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע".

מבאר החיד"א בפירושו חומת אנך (שם):

"יש לדקדק דאם הוא נער מה טעם אמר לו אל תאמר נער אנכי והפשוט כי באומרו נביא לגוים נתתיך אמר ירמיה לא ידעתי דבר דברי הנבואות כי נער אנכי ואינו כדאי לזה א"ל אל תאמר נער אנכי כלומר הגם שאתה נער אל תאמר נער אנכי כי צריכים להביט אל המשלח לא לשליח וז"ש כי על כל אשר אשלחך

בכל שבת אנו קוראים בהפטרה בעניין שהוא מעין הפרשה, מעל גבי גיליון זה אנו מנסים להבין את הקשר בין הפרשה וההפטרה, ולהסיק ממנו תובנות בבחינת 'תורת חיים'.

כך הם פני הדברים עד י"ז בתמוז, אך מתאריך זה, מתחילת ימי בן המצרים ועד ראש השנה ההפטרות הופכות להיות עצמאיות, והן מתחלקות לשלוש קבוצות, כפי שמבאר הטור (סימן תכ"ח) וכן נפסק גם בשולחן ערוך (שם):

"מבראשית עד י"ז בתמוז מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה, ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע, תלתא דפורענותא, ושבע דנחמתא, ותרתי דתיובתא".

כלומר הסדר הוא:

שלוש הפטרות של פורענות בימי בין המצרים בשלושת השבתות שבין י"ז בתמוז לתשעה באב.

שבע הפטרות של נחמה, לאחר ט' באב.

שתי הפטרות אחרונות של השנה הקשורות לענייני התשובה לקראת ראש השנה.

ממשיך הטור ומבאר ששלושת ההפטרות של הפורענות הן:

"תלתא דפורענותא - דש"ח.

"דברי ירמיהו" לפרשת פנחס. "שמעו דבר יי" לראשי המטות. 'חזון' לאלה הדברים בשבת שלפני ט"ב...".

אם כך נעסוק בהפטרה הראשונה של הפורענות שנקרא השבת "דברי ירמיהו" מתוך ספר ירמיהו פרק א, יש לציין שלמנהג הספרדים קוראים את ההפטרה הזו גם בפרשת שמות, אז עסקנו בהקבלה בין ענוותו של משה לירמיהו.

הפעם ננסה לעסוק באופן התיקון שירמיהו מנסה לתקן את עם ישראל ערב החורבן בנבואות התוכחה שלו, לבין אופן התיקון של פנחס לתקן את מזימתו של בלעם שהחטיא את עם ישראל בבנות מדין ומואב.

א. ירמיה כולו נבואות חורבן

הגמרא במסכת בבא בתרא (יד): מתארת את סדר חלוקת התנ"ך לפי הספרים, כשהיא מגיעה לנביאים האחרונים היא מבארת מדוע סידרו אנשי כנסת הגדולה את הספרים שלא לפי הסדר הכרונולוגי:

"מכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל, ליקדמיה לישעיה ברישא! כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא, ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא, וישעיה כוליה נחמתא, סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא".

אף שישעיהו הנביא קדם לירמיהו וליחזקאל, מכל מקום שמו אותו אחרון, משום שספר מלכים סופו עוסק בנבואות החורבן, וירמיהו כולו עוסק בנבואות חורבן, ויחזקאל תחילתו נבואות חורבן וסופו נבואות נחמה, ואילו ישעיהו כולו נבואות של נחמה, לכן סמכו את הספרים על פי הנושאים שלהם נבואות חורבן לנבואות חורבן ונבואות נחמה לנבואות נחמה.

אך המעיין בספר ישעיהו וירמיהו יגלה שעל פניו לא כך הם הדברים, שהרי בירמיהו יש גם נבואות נחמה, ובישעיהו יש גם נבואות חורבן אם כן מה באה הגמרא ללמדנו?

ב. הייחוס של פנחס וירמיהו

ניתן לראות שיש דמיון רב באופן התיקון של פנחס וירמיהו בתור מנהיגים בעם ישראל. במיוחד בעניין הייחוס שלהם. מיד בתחילת הפרשה, עוד לפני שהקב"ה מתאר את פעולתו המדהימה של פנחס שהצילה את עם ישראל מכליון, הוא מייחס אותו עד אהרן.

"[י] וידבר ה' אל משה לאמר: [יא] פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי: [יב] לבן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום: [יג] והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו וכפר על בני ישראל".

רש"י (שם) מבאר שבכוונה נכתב הייחוס, משום הביזיון שעם ישראל ביזה את פנחס:

"פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן - לפי שהיו השבטים מבזים אותו, הראיתם בן

יש כאן דו שיח לא כל כך מובן, ירמיהו טוען - 'נַעַר אֲנִי', והקב"ה אומר לו - 'אַל תֹּאמַר נַעַר אֲנִי', מה הכוונה? בעצם הקב"ה אומר לירמיהו - נבואות החורבן והתוכחה שתאמר לעם הם לא מעצמך, אלה דברי נבואה שאני אומר לך לדבר, בעצם אתה הכלי להעברת התוכחה לעם ישראל בכדי שיחזרו בתשובה.

נראה שכמו ירמיה הנביא, גם פנחס בא מלמטה. כאמור השבטים מבזים אותו בגלל ייחוסו, אך הקב"ה מיחסו לאהרון ואף נותן לו ברית שלום וברית כהונת עולם, כשכר על המעשה שהוא עשה:

ומבאר רש"י:

למרות שפנחס היה בנו של אלעזר בכל אופן הוא לא זכה לכהונה, משום שהוא כבר נולד לאחר שאלעזר נמשח, אך כעת הוא מקבל כהונה ושלוש דווקא מתוך מעשה של הרג, פנחס נכנס לתוך מוקד הטומאה, לאוהלים של זימרי וכוזבי בשעת מעשה, ושם הוא הורג אותם וחובט אותם כלפי כל עם ישראל, פנחס בה מלמטה ומציל את עם ישראל. בהמשך הפרשה (פרק כה) הקב"ה מצווה את העם להכות את מדין על מה שהם עשו לעם ישראל:

המלחמה אינה יוצאת לפועל מיד, אלא רק בפרשה הבאה, פרשת מטות (פרק לא): "[א] וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) נָקֵם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחֲרֵי תֹאסֹף אֶל עַמִּיהֶם; (ג) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחְלִצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצָבָא וְיָהִיו עַל מִדְּוָן לַתֵּת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן; (ד) אֵלֶּךְ לַפְּשֻׁעַ אֶלֶף לַפְּשֻׁעַ לְבָל מֵשׁוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לְצָבָא; (ה) וַיִּמְסְרוּ מֵאִתְּלָפִי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַפְּשֻׁעַ שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף חִלּוּצֵי צָבָא; (ו) וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַפְּשֻׁעַ לְצָבָא אֹתָם וְאֵת פִּינְחָס בֶּן אֱלֵעָזָר הַכֹּהֵן לְצָבָא וְכָלִי הַקָּדָשׁ וְחִצְצָרוֹת הַתְּרוּעָה בִּידָו".

מבאר רש"י (שם, ו):

פנחס היה שקול בקדושתו כנגד כל מי שיצא למלחמה, ואף שאלעזר הכהן אביו היה בחיים, מכל מקום הקב"ה בחר דווקא בו, משום שהוא התחיל במצוות ביעור הטומאה מעם ישראל בהריגת כוזבי וזמרי.

אופן המלחמה לא היה טבעי אלא ניסי, ע"י כלי הקודש כפי שמתאר זאת רש"י: "וכלי הקדש - זה הארון והציץ. שהיה בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפים, והוא עצמו פורח עמהם. הראה להם את הציץ, שהשם חקוק בו, והם גופלים, לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין, שגופלים על החללים מן האויר, וכן בבלעם כתיב (יהושע יג, כב) אל חלליהם".

שוב יש כאן פעולה מלמטה, על ידי כשפיו הגביה בלעם את מלכי מדין וכנראה גם את חייליהם למעלה, בכדי לתקוף את עם ישראל ביתרון גובה פיזי ואולי אף רוחני, ופנחס בא מלמטה ומראה להם את הציץ וכולם נופלים למטה אל מותם.

כאשר פנחס חוזר מהמלחמה לאחר הניצחון המוחלט על המדיינים עם כל השלל, יוצאים משה אהרן וכל נשיאי העדה לקראתם בכדי לקבל את פניהם: **וַיָּשׁוּבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נָשִׁי מִדָּוָן וְאֶת טַפָּם וְאֶת כָּל בְּהֶמְתָּם וְאֶת כָּל מִקְנֵהם וְאֶת כָּל חֵילם בָּזְזוּ: [י'] וְאֶת כָּל עֲרִיָּהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֶת כָּל טִירָתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ: [יא] וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הַשָּׁלָל וְאֶת כָּל הַמִּלְחָמָה בָּאֲדָם וּבַבְּהֵמָה: [יב] וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשָּׁבִי וְאֶת הַמִּלְחָמָה וְאֶת הַשָּׁלָל אֶל הַמִּקְנֵה אֵל עֲרֹבַת מִזֵּבֶה אֲשֶׁר עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ: [יג] וַיַּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל נְשִׂאֵי הָעֵדָה לִקְרֹאתָם אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה...".**

מסוימים קרבן לה' לכפר על נפשותיהם.

[ומה] וַיִּקְרְבוּ אֶל מֹשֶׁה הַפְּקָדִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצֹּבָא שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשְׂרֵי הַמִּטּוֹת: (מט) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נִשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ אֲנִישׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ וְלֹא נִפְקָד מִמֶּנּוּ אִישׁ: [ג] וַיִּזְכֹּר אֶת קִרְבָּנוּ ה' אִישׁ אֲשֶׁר מִצָּא כִּלְיָהֶם וְזָהב אֲצִעָדָה וְצִמִּיד שִׁפְעַת עֲגִיל וְכֹמֶל לִכְסֹף עַל נַפְשֵׁתֵינוּ לְפָנֵי ה': [גא] וַיִּסַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת הַזֶּהָב מֵאִתָּם בֶּלִי מִפְּעוּשׁ׃

הפריטים שהלוחמים מקדישים לה', הינם תכשיטי זהב של בנות מדיין, בחלקם אף תכשיטים הנמצאים במקומות מוצנעים ביותר, משה ואלעזר אינם מתנגדים, ואכן הם לוקחים מהם את התכשיטים קודש לה'. מה זה בא ללמדנו? מבאר אלשיר הקדוש (שם, נ):

...". לא שהיינו מסירים האצעדה מזרועותיהן והצמידים מאפיהן וטבעות מאצבעותיהן ועגיל מאזניהן וכומזים ממקומותיהן... כי הלא חלילה לנו לנגוע בהן אפילו באצבע קטנה... לא היה רק מאשר מה שמצאנו דרך מציאה בבתיהם ותיבותיהם... לומר כי אשר מצא דרך מציאה בבית הוא שלקחו. אך לא מבשר הנשים בעצמן. ומה שהקרבו אלו לכפרה... רק על נפשותינו במה שהוא לפני ה', שהוא על איזה הרהור הבלתי מתייחס להיות רק לפני ה', כי ה' יראה ללב. אך לא פעולת און חלילה. באופן שאז נתפייס משה ויקח מידם".

הלוחמים מסבירים למשה שהם לא לקחו את התכשיטים הללו מגופן של הנשים חס ושלום, אלא מתוך הבתים, ודווקא את התכשיטים הללו הם רוצים להקדיש לה', בכדי לחדד שהם חזרו בתשובה על כל ההרהורים הרעים שהיו בזמן חטא בנות מדין, ומעתה כל מחשבתם, הרהורם ורגשותיהם הם רק קודש לה', ולכן משה מקבל את ההקדש הזה מידם, המבטא חזרה בתשובה מוחלטת על חטאם.

גם כאן בכפרה זו יש מימד של מלמטה למעלה, כלומר מביאים דווקא את הדבר הטמא ביותר ומקדישים אותו לה'.

ימי בן המצרים הם ימים קשים לעם ישראל ימים של 'למטה', וכך גם נבואותיו של ירמיהו הנביא נבואות חורבן ותוכחה, כאמור הגמרא אמרה שירמיהו כולו חורבן, אע"פ שלא כך הם פני הדברים, נראה שכוונתה לומר, שזוהי הייתה המהות של נבואתו של ירמיה, דווקא לבוא מלמטה, מתוך הכאב ומתוך הנפילה ומשם לעורר את עם ישראל ולהרים אותם למעלה, זה לא דבר פשוט וצריך אנשים מיוחדים לכך כמו ירמיהו ופנחס, וייתכן שזהו המהלך האלוקי בלוח השנה העברי, שבהם ימי התשובה מתחילים דווקא כאן, מימי החורבן. לימי הנחמה ומשם לתשובה העליונה בראש השנה וביום הכיפורים. מלמטה למעלה. הגמרא במסכת סנהדרין (פב:) משבחת ביותר דווקא סוג זה של חזרה בתשובה ותיקון שבא מלמטה:

...אמר לו הקב"ה למשה: הקדם לו שלום, שנאמר לכן אמר הנני גותן לו את בריתי שלום. וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם".

שבת שלום, יניב

הצטרפו לקבוצות התוכן
של שדרות בארזים:
052-8064345 - בהודעה

נשים
גברים

השיעור השבועי

מידי חמישי | 20:15

בבית ה"כ מסיילת ישרים'

ובשידור חי בערוץ היוטיוב

של המכון

הבן איש חי ביאר את מצוות התוכחה ע"י משל. מעשה במלך שגזר על גנב אחד לתלותו על עץ. פנה הגנב אל המלך וביקש רק דבר אחד לפני מותו. "אני יודע להצמיח עץ עמוס פירות במחצית השעה בלבד לפי חוכמה עתיקה", אמר הגנב, "ואני מבקש לגלות למלך את החוכמה העתיקה כדי שלא תחבד מן העולם עם מותי". המלך התלהב מהרעיון, קרא מיד למשנה שלו ולשר האוצר והם התיישבו לראות את הפלא. לקח הגנב זרע והכניס אותו לצלוחית מלאה שיקויים שהיין מבעוד מועד, ולאחר שערבב אותם יחד פנה אל המלך ואמר: "כעת הכול מוכן. יש לטמון את הזרע באדמה ותוך דקות ספורות יצמח עץ מלא פירות. אולם את הזרע יכול לטמון רק אדם ישר שמעולם לא גנב, ואני, כידוע, גנבתי". פנה הגנב אל המשנה למלך ואמר: "בכבוד! עשה זאת אתה". המשנה היה נבוך מן הבקשה ואמר "ראה, כשהייתי צעיר לימים שלח אותי אבי לקנות דברים ולהוציא הוצאות עבור הבית, ואני חיבבתי את הסכום המגיע לי ממנו יותר ממה שהוצאתי, ולמעשה גנבתי ממנו. איני יכול לטמון את הזרע בפרקע". אז פנה הגנב אל שר האוצר "בכבוד! עשה זאת אתה". הצטדק שר האוצר ואמר: "ראה, אני הרי שר האוצר וייתכן שטעיתי בחשבונות וגזלתי מן האזרחים." אז פנה הגנב אל המלך ואמר: "בכבוד אדוני המלך! טמון את הגרעין". הודה המלך ואמר: "האמת היא שאיני יכול לעשות זאת. כשהייתי ילד קטן חשקתי בשרשרת יהלומים שייכת לאבי וגנבתי אותה ממנו, לכן ידיי אינן נקיות. נביא אדם אחר." אז נפל הגנב לרגלי המלך ואמר לו: "אדוני המלך! הינה שר האוצר שלך טען על עצמו שידיי אינן נקיות, וגם המשנה הודה שגנב מאביו בחשבון הוצאות הבית, וגם אתה אדוני המלך אמתת שגנבת מאביר. אם כן, למה תתלני על גניבתי, הרי גנבתי בלחץ העוני כדי להשיבע את נפשי מרעב?" הבין המלך את מה שהגנב רמז לו בחוכמתו ושחרר אותו לביטו.